

Strand 5: Crafts in the Origins of Design

Josep Triadó i les arts aplicades a l'arquitectura: ceràmica, mosaics i vitralls

Josep Triadó i Mayol (Barcelona, 11.II.1870 – 2.IV.1929), es va graduar de batxillerat a l'Escuela Superior de Artes e Industrias y Bellas Artes de Barcelona, fent tots els cursos relatius a l'ensenyança de la pintura. Entre el 1889-1890, s'adjudica, mitjançant la Diputació de Barcelona, d'una Borsa de viatge per a prosseguir els seus estudis a Madrid, d'on torna l'any 1891, i exposarà per primer cop a la primera *Exposició General de Bellas Artes de Barcelona*. Entra en contacte amb l'artista Alexandre de Riquer, del qual serà deixeble en la tècnica de l'aiguafort. La influència de Riquer sobre Triadó serà constant en aquests primers anys artístics, durant els quals es dedicarà bàsicament a la pintura. L'any 1893 exposa a la Sala Parès, a l'exposició col·lectiva anomenada "Oda a Barcelona", juntament amb Rusiñol, Nonell, Casas, etc. A partir d'aquí comença a participar en diverses exposicions, tant col·lectives com individuals, guanyant en totes elles algun premi, com per exemple la tercera medalla a l'Exposició Nacional de Belles Arts de Barcelona de 1896, amb la seva obra "La Muerte". A partir de 1901, la seva dedicació a la pintura passa a segon terme, però sense abandonar-la mai del tot. A finals de l'última dècada del segle XIX comença la seva labor com a il·lustrador i dibuixant a revistes, labor força prolífica que l'acompanyarà fins al final de la seva vida. L'any 1905, fou nomenat Professor Auxiliar Numerari, per "Colorido y Composición". A partir de l'any 1902, tot i que no deixà mai de pintar, dedicarà tots els seus esforços a les arts del llibre, les arts gràfiques i les arts decoratives. Dins d'aquestes darreres, foren nombrosos els projectes artístics dins les diferents especialitats que va conrear: ceràmica, paviments industrials, joieria, brodats, plafons decoratius, esgrafiats, pintura mural, sostres, xemeneies, vidrieria, etc.¹

¹ Degut a les característiques demanades per a les ponències en aquest Congrés Internacional, i a la grandària màxima del text exigít, no em detindré en contextualitzar l'època del Modernisme que ens ocupa, tot i que arribaré fins el 1923 data aquesta molt

Tres projectes de mosaic hidràulic per al catàleg de 1895 de la casa Escofet.

Les meves investigacions sobre l'obra de Josep Triadó, em conviden a pensar que la seva primera aportació dins del camp de les arts aplicades, fou la realització de tres dissenys per al catàleg de 1895 de mosaics hidràulics de la casa Escofet.² La casa Escofet, els inicis de la qual sorgeixen durant l'època anomenada esteticista, el 1886, és convertirà en un dels noms més paradigmàtics del modernisme català. I això és així, per que, per una banda, es va especialitzar en la fabricació d'un nou material de construcció, el paviment hidràulic que va assolir una gran demanda i perquè, des del primer moment, va voler comptar amb la participació dels més destacats artistes del moment, per a la realització dels dissenys dels mosaics per a aquest paviment.³ Aquests dissenys es van anant presentant al públic i sobre tot als arquitectes, a partir del primer catàleg de 1887, en que col·laboren Alexandre de Riquer i Josep Pascó. La figura de Josep Pascó dins l'empresa Escofet, esdevé clau per a entendre el seu desenvolupament i serà ell, com a director artístic de la casa, qui probablement demanà a Josep Triadó, la participació en el catàleg de 1895, el cinquè que edità aquesta empresa. Els tres dissenys de Triadó estan compostats d'acord amb una estructura de catifa, pensada per anar centrada en la superfície de les estances, amb 4 peces idèntiques per compondre el motiu principal,

llunyana del tombant de segle, però que és la data del darrer projecte de Josep Triadó per al mosaic venecià del Panteó Clapers Berenguer que, per les seves característiques, s'ha de incorporar en aquest treball. Per tant, emplaço a la bibliografia específica que ja existeix sobre el debat sempre obert d'art i indústria i de les arts aplicades, així com de les característiques tècniques de cada una de les especialitats, com ara paviment hidràulic, mosaic decoratiu o vitralls, per a poder centrar-me exclusivament en les aportacions que l'artista Josep Triadó feu per a aquestes especialitats.

² *Album general Escofet, Tejera y Cia., S. En C.* (ca.1895)

³ Són imprescindibles, entre d'altres, les lectures de: NAVAS I FERER, Teresa, *La casa Escofet de mosaic hidràulic (1886-1936)*. Tesi de Llicenciatura del Departament d'Art de la universitat de Barcelona, 1986, (inèdita). ROSELLÓ I NICOLAU, Maribel, *La Casa Escofet. Mosaic per als interiors, 1886, 1900, 1916*. Catàleg de l'exposició presentada al Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona, Barcelona, 2009.

envoltat per una o dues sanefes. Aquests dissenys, molt bigarrats, de temes naturalistes i de formes geomètriques, es basen en ornaments de l'època medieval i alhora els barreja amb propostes molt suggeridores d'elements extrets de l'art japonès, tan defensat pel seu mestre Josep Pascó.

L'aportació estilística de Josep Triadó a la ceràmica decorativa aplicada a l'arquitectura

Després de la seva incipient col·laboració amb l'empresa Escofet, Josep Triadó comença una nova etapa de decorador partint del seu característic estil en el dibuix. Triadó donà als arquitectes que demanaren la seva col·laboració, allò que volien, es a dir, el seu estil tan especial que, des de tombant del segle XIX-XX, ja era prou característic i reconegut per les seves aportacions a la il·lustració de revistes, llibres i ex-libris.⁴

La decoració per als pavellons de Beneficència i Tercera Classe de l'Institut Pere Mata de Reus

La decoració per a L'Institut Pere Mata de Reus, està força documentada en diverses bibliografies recents, sempre sota l'estudi del discurs ceràmic en l'obra de Lluís Domènech i Montaner i les seves tipologies. Tot i tenir triadó una gran llibertat creadora, havia de seguir aquest discurs, sempre consubstancial a l'obra arquitectònica, que en aquest cas, en ser un edifici públic destinat a la cura dels malalts mentals, havia de transmetre un missatge de recuperació, d'esperança i en pro de la vida. A l'arxiu de l'Institut Pere Mata, s'han localitzat set dibuixos de Triadó, datats l'octubre de 1900, que serviran per a la decoració exterior de les façanes dels pavellons de Beneficència i de Tercera Classe (1898-1902)⁵, i que representen les virtuts teològiques: Fe, Esperança, i

⁴ Veure: QUINEY URBIETA, Aitor, "Josep Triadó i la il·lustració i decoració de les revistes il·lustrades catalanes (1895-1921)", *Butlletí XXII Barcelona 2008*, Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, 2009, p.79-98. I: QUINEY URBIETA, Aitor, "Josep Triadó i Mayol, un il·lustrador de llibres de la època modernista", *Moralia. Revista de estudis modernistas*, n° 9, Casa-Museo Tomás Morales y cabildo de Gran Canaria, diciembre 2010, p.12-39.

⁵ La data d'inici de les obres és el 1898.

Caritat, amb dues més que representen les al·legories de l'Estudi i el Treball; i dos plafons més, que decoren les façanes posteriors dels edificis de Beneficència i Tercera Classe. Els dibuixos de Triadó van ser traspassats a rajola blanca i blava, per Lluís Bru, mosaïcista molt reconegut de l'època, que treballà molt sovint per a Lluís Domènech i Montaner, i col·laborarà amb Triadó en diversos projectes, com veurem més endavant. El tema de les virtuts teològals és molt car a Triadó, com ja hem pogut veure en estudiar algunes de les seves il·lustracions per a la revista *Iris* de 1899 i per a *La Il·lustración Artística*, dos anys més tard.

Dins dels estudis "Anàlisi de l'ornamentació del Manicomi de Reus", de Teresa M. Sala, i "Lluís Bru, del projecte a la realització", de Marta Saliné,⁶ ambdues autores tracten abastament aquesta decoració, tant a nivell general, com la que feu Triadó.

Al seu estudi, Teresa M. Sala ens diu: "Als plafons ceràmics amb les representacions de les virtuts teològals de la Fe, Esperança i Caritat, s'hi afegixen també l'*Studium* (Estudi) i *Labor* (Treball). Representen les potències benèfiques de l'ànim humà, en un doble registre: les entitats angèliques del cristianisme (qualitats sobrenaturals de les virtuts teològals) i les facultats de l'esforç dels homes a través de la recerca i el treball."⁷ A la façana del pavelló se situen les tres virtuts teològals: al centre la *Charitas* (Caritat), a l'esquerra la *Fides* (Fe) i a la dreta la *Spes* (Esperança); Aquestes dues últimes també estan presents a la façana posterior del pavelló. A les façanes laterals, i a l'alçada de la planta baixa, es col·loquen els plafons de l'*Studium*, a l'esquerra i *Labor* a la dreta, i al centre, la figura d'un àngel protector a l'entrada de la porta de servei.

Quan al tema de la *Charitas* (Caritat), Triadó representa una al·legoria femenina, abillada com a donzella, sota l'arbre de la granada i posseïdora de fruites que regala als penitents. La *Caritat* està de front a l'espectador, dempeus sobre un pedestal i davant de dos arbres de la granada, amb un munt de fruita que recull a la seva faldilla ajudada per la roba del seu vestit. L'envolten els mendicants: avis, dones, homes i nens, que busquen menjar, i simbòlicament, l'aliment espiritual que conservi la seva Fe. A

⁶ *L'Institut Pere Mata de Reus, Col·lecció Del Modernisme al Noucentisme 3, Pragma Edicions, Reus, 2004*

⁷ *Idem, p.114*

l'esquerra situa l'al·legoria d'aquesta *Fides* (Fe), un home i una dona, a mitja tarda, resen agenollats als peus d'un àngel amb les ales desplegadas, els ulls tapats per una cinta i els braços alçats amb les mans obertes en senyal d'ofrena. L'escena se situa en un camp ple de flors. A la dreta, se situa el plafó dedicat a l'Esperança, *Spes*, on en mig d'una tempesta marina i sobre unes roques, en plena nit constel·lada d'estrelles, dos homes pregunten i demanen, agafant-se als braços d'una dona amb la capa desplegada al vent i les mans unides en actitud de contemplació. L'esperança en la salvació eterna és prou evident. A les façanes laterals, apareixen les al·legories del *Treball* i l'*Estudi*, que segons Sala, "ens indica la importància de la funció de l'Institut com a centre d'investigació en el camp de les malalties mentals, alhora que també atorga un especial relleu a la qualitat del treball".⁸ L'al·legoria de l'*Studium* (fig.1), és una monja, abillada a l'ús renaixentista, i fins i tot preraphaelita, que ja el 1900, seria l'estil i les formes més properes a Triadó, i que conformen tota l'estètica d'aquest grup de plafons. Triadó envolta la dona amb aquells elements que, a partir de llavors, sempre farà servir per apropar-se al món del llibre, de l'estudi i de la saviesa: un globus terraqüi, que la dona toca amb les seva mà dreta, un munt de llibres amuntegats, i un llarg pergami que s'obre sobre la seva cintura. Per a l'al·legoria del Treball, *Labor*, Triadó optà, en un dibuix irregular, per presentar-la com a dona grega, amb l'*Himatió* i una diadema al cap, i asseguda sobre el banc de manera displicent, acompanyada amb els atributs del jou i el martell que estan recolzats sobre el banc, i a les seves mans porta un ferro de marcar.

Al centre de la façana lateral, i sobre la porta d'entrada, se situa una altra composició de Triadó que representa un àngel custodi de mig cos, sobre un mar de núvols, amb les ales desplegadas i en senyal de contrició, mirant al cel, amb els raigs benefactors al darrere.

La Cripta del Castell de Santa Florentina (1905-1910). Una altra col·laboració de Josep Triadó amb l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner

Amb motiu del traspàs de la muller de Ramon Montaner, Florentina Malató el 1900, aquest va voler fer una cripta que guardés les restes de la seva dona. Tot i això, el cert es que no serà fins l'any 1905, en que Lluís Domènech i Montaner començà la seva construcció. Aquesta serà la segona vegada que, com hem vist, Triadó i Domènech

⁸ *Idem*, p. 114

treballaran plegats. En aquest cas, però, l'encàrrec fou molt més important, tant per la seves característiques a nivell d'espais i tècniques, com per la seva complexitat pictòrica. La cripta té planta asimètrica, on la tomba de Florentina Malattó ocupa la part absidal, sota mateix de la capella de santa Úrsula, dedicada a aquesta santa. La cripta està decorada arquitectònicament per columnes adossades a les parets i acabades en capitells historiatos i en volutes d'estil gòtic, amb arquejats lobulats i llàgrimes florals i zoomòrfiques.⁹ El sarcòfag de Florentina Malattó, situat tot just al centre de l'àbsida, fou encarregat a l'escultor Miquel Blay (1866-1936), qui va realitzar una estàtua jacent amb la imatge de la morta a mida real. Per acompanyar el descans de la difunta Malattó, Domènech encarregà a Triadó la confecció de la decoració de dos vitralls i de les parets de la cripta que havien d'anar revestides de mosaic venecià, i que havia de contenir aspectes religiosos relacionats bàsicament amb santa Úrsula, donat que des de 1892, al Castell de Santa Florentina se celebrava la Festa de les Verges.

El suport i la tècnica que Triadó feu servir fou l'oli sobre tela, a mida real, tant per als vitralls com per als mosaics. Aquests originals, avui dia conservats i restaurats per un propietari particular, representen les escenes simbòliques del lliurament de les relíquies de Santa Florentina a Ferrer de Canet i la processó de les onze mil verges. Triadó torna de nou la mirada al medievalisme i al preraphaelisme per realitzar aquestes grans teles i entroncar el gust medieval amb el modernisme més subtil. De moment, no he pogut saber quina empresa fou l'encarregada de traspasar els dibuixos de Triadó al mosaic venecià, però sí sabem, que es van fer a Venècia.

Quan als dos vitralls, tot i que al final d'aquest estudi en faré referència a aquesta art, Triadó representarà la Santa Florentina i el papa Benet XII. Tot el vitrall de l'àbsida central, per sobre del sepulcre de Florentina Malattó, d'una gran magnificència, representa Santa Florentina amb els seus habituals atributs, el bàcul i el llibre de les regles i institucions del seu germà, Sant Leandre. La santa, amb una corona i un vestit estampat a la manera preraphaelita, està sota un conjunt arquitectònic d'estil gòtic. L'altre

⁹ Per saber-ne més, veure: Carles Sàiz Xiqués, *Lluís Domènech i Monatner (1849-1923). El llegat arquitectònic, polític i cultural a Canet de Mar*, Canet de Mar, Els 2 Pins, 1995. Concretament el capítol dedicat a la cripta, tot i que conté alguns errors d'autoria i conceptes.

vitral·l, representa el papa Benet XII, lliurant les relíquies de Santa Florentina a Ferrer de Canet, amb uns colors ben llampants. Segons em va dir la historiadora Maria Manadé, la majoria dels vitralls artístics del Castell de Santa Florentina, estan signats pel vitraller Josep Pujol, i tot fa pensar que hagi estat el mateix Pujol l'encarregat de fer-ne aquests vitralls.¹⁰

La Xemeneia decorativa de Joan Riera i Casanovas, 1911

Una altra de les aportacions de Josep Triadó en el terreny de la ceràmica aplicada és la xemeneia de noguera i d'estil neogòtic que projectà Joan Riera i Casanovas per a presentar-la a la *VI Exposició Internacional de Arte de Barcelona* de 1911. Per a la realització de la xemeneia, Riera demanà la col·laboració de diversos artistes i tècnics, com Lluís Masriera, Pere Corberó, Lluís Bru i Josep Triadó. La xemeneia, de aproximadament 4 metres i mig d'alçada, i de noguera decorada per columnes i frisos, presenta una llar de foc amb un parafums de metal·listeria repussada obra de Pere Corberó; a la part central hi ha un plafó decoratiu titulat *Composició decorativa*¹¹, obra de Lluís Masriera, on representa un paisatge nevat d'arrel simbolista (fig.2). A la part superior, es troba la campana de la llar de foc, on se situa la composició ceràmica feta per Lluís Bru a partir d'un dibuix original de Josep Triadó. Aquesta xemeneia s'exposà a l'*Exposició Internacional d'Art* de 1911 i guanyà diversos premis: una primera medalla a Joan Riera per l'obra conjunta, on s'inclouïa el taller del ceramista Lluís Bru i l'obra de Masriera; una altra primera medalla de la secció d'ebenisteria i mobiliari i altra primera medalla a títol particular a Josep Triadó Mayol pel disseny de la campana d'aquesta llar de foc. La peça en conjunt fou adquirida per la Junta de Museu. Josep Triadó, com ja vam veure em parlar dels seus dibuixos per a la ceràmica decorativa de l'Institut Pere Mata de Reus, ja va col·laborar amb el ceramista Lluís Bru. En aquest cas, Triadó projectà un Sant Jordi vencedor sobre el cos del seu enemic mort, el drac. El

¹⁰ Segons Joan Vila-Grau, al seu llibre *Las vidrieras modernistas catalanas*, Ediciones Polígrafa, S.A., Barcelona, 1983, Josep Pujol fou un vidrier amb molt d'ofici però escàs talent artístic, i un bon representant de l'època goticitzant del modernisme català.

¹¹ Lluís Masriera, *Composició decorativa*, oli sobre fusta de 55 x 1231,5 cm. (MNAC/MAM 38034)

dibuix original a llapis, que es conserva a l'Arxiu Municipal d'Esplugues de Llobregat¹², està fet a escala natural, per tal de traspasar-lo al mosaic.¹³ El traç de Triadó es mostra molt més rígid del que es habitual en ell a l'hora de projectar dibuixos per a ex-libris o il·lustracions de revistes i llibres. Sense gaire perspectiva, tot i que la forma piramidal de la campana de la llar de foc ja ens la dóna, la figura de *Sant Jordi* sembla més una escultura que no pas la representació d'una forma humana natural. Aquest *Sant Jordi* tan hieràtic s'allunya de tota l'obra del mateix tema que Triadó ha fet fins aleshores, on sempre l'ha representat en moviment, com en l'ex-libris destinat a Enrich Ràfols (1906), o en el destinat a Joseph Roig Buxeres (1902), on el cavaller mira amb delit la princesa agenollada que li dóna les gràcies, després de veure's alliberada del monstre. Darrera del cavaller, els dos escuts de Sant Jordi i Catalunya. Tots els elements estan envoltats d'elements decoratius neogòtics.

Plafó decoratiu de la façana de la Casa Barbey, La Garriga, 1911

La casa Barbey és una de les aportacions més interessants de Manuel Raspall i considerada la més important del període modernista d'aquest arquitecte, de la que "Cal destacar-ne: el revestiment dels mosaics de les columnes del porxo, les jardineres, el rellotge de sol i el plafó al·lusiú a Sant Jordi."¹⁴ El discurs decoratiu d'aquesta casa recull diferents símbols que volen recuperar la història de Catalunya, com ara l'escut de Catalunya fet en mosaic vidriat per Lluís Bru amb els versos de Verdaguer de

¹² Josep Triadó. *Sant Jordi, Campana de llar de foc*. Exposició Internacional d'Art de Barcelona, 1911. Projecte a escala natural, llapis. Reg. 601 / 210 x 150 cm. AMEL. Fons taller Lluís Bru

¹³ Marta Saliné, a *Lluís Bru, fragments d'un creador, els mosaics modernistes*, ens diu que "El dibuix a escala real o natural, consisteix a fer i, en ocasions, adequar el dibuix per poder desenvolupar les formes definitives del projecte durant la seva execució. Es tracta de documents que molt cops han desaparegut a causa de les seves mides...". p.62. Per sort, al Fons taller de Lluís Bru conservat a l'AMEL, es conserven aquest i altres dibuixos de Triadó.

¹⁴ Lluís Cuspinera i Font, "La Garriga i les "mansanes Raspall", *Lauro: revista del Museu de Granollers Any*, 1995, núm.10, p.33-38. Vegeu també Oriol Pi de Cabanyes i Toni Catany, "Casa Barbey (1910-1911)", *Cases modernistes de Catalunya*, Descobrir Catalunya, Edicola-62, Barcelona1992, p.185-198

L'Emigrant, que presideix la llar de foc i entre ells, el més important i més espectacular, el Sant Jordi del plafó decoratiu de la façana de ponent de la casa, dibuixat per Josep Triadó. Triadó i Bru, tornen a retrobar-se i tornen a fer el tema del Sant Jordi. Però aquesta vegada, en comparació amb el Sant Jordi de la Xemeneia de Joan Riera, el dibuix s'insereix molt més en la línia i l'estil de Triadó, a part de seguir els mateixos models iconogràfics ja emprats.

En el dibuix original, llapis sobre paper,¹⁵ podem veure que el traç és molt àgil, tot i que conserva perfectament els perfils i contorns del dibuix (fig.3). En l'escena hi han tres plans que marquen la profunditat: el pla principal és l'escena de la mort del drac per part del cavaller a punta de llança. El cavaller amb el seu cavall aixecat donen molta força a l'escena simbolitzant d'aquesta manera la superioritat del bé sota el mal, que en forma de drac, està al terra, en proporció més reduïda i ja sense forces; el segon pla es situa a l'esquerra, on apareix la figura de la princesa rescatada, agenollada i en acte de pregaria; i en últim terme, la torre del castell del rei amb alguns personatges.

Panteó per a la família Clapers Berenguer (1921-1923)¹⁶

Aquest Panteó arc-cova, fou realitzat per l'arquitecte Joaquim Bassegoda i Amigó (1854-1938), i està prou documentat amb informació de primera mà.¹⁷ El projecte de la construcció del panteó està signat a Barcelona l'1 de juny de 1921 entre el propietari José Clapers i l'arquitecte Joaquim Bassegoda, i consta de planta baixa i cripta. Referent a la part decorativa del panteó, Bassegoda volgué comptar amb l'escultor Enric Clarassó (1857-1941), per a l'estatutària funerària i amb Josep Triadó, per als mosaics decoratius. El programa decoratiu és, òbviament, de caràcter religiós i funerari, i així, l'obra escultòrica de Clarassó és l'escultura d'un àngel custodi, que guarda i reconforta, amb la

¹⁵ Josep Triadó. *Sant Jordi. Projecte a escala natural*. Llapis. Reg.600/ 158 x 110 cm. AMEL. Fons taller Lluís Bru.

¹⁶ Cementiri del Sud Oest nº168 Via de Santa Eulàlia, Agrupació 3ª. Barcelona. (Barcelonès)

¹⁷ A l'Arxiu Històric del COAC, es conserva tota la documentació referent al projecte del Panteó, en: Fons Bassegoda i Amigó, Joaquim, *Panteó per a la família Clapers Berenguer* H 115 F /8/ 289.

seva mà, el sarcòfag principal de marbre, situat a l'entrada del panteó, i un relleu per a la façana de l'edifici del panteó que representa el Judici Final.

Triadó va fer doncs, el projecte de decoració per al revestiment en mosaic de la volta de canyó a la planta baixa del panteó, darrera del sarcòfag i l'àngel custodi i de les parets i sostre de la mateixa planta.¹⁸ El revestiment en mosaic venecià es va encarregar a la seu de Madrid de la societat Mauméjean Hnos.

El tema de la volta de canyó és la resurrecció de Crist que se emmarca en una estructura arquitectònica de referència clàssica i a la que se li pot atribuir l'element simbòlic en posar aquesta representació sobre el sarcòfag, en senyal de redempció dels enterrats al panteó familiar. D'acord amb el Nou Testament, Jesús fou crucificat, mort i sepultat dins d'una tomba, i ressuscità tres dies més tard. Triadó situa l'escena de la resurrecció en el Renaixement, emparant-se en els mestres pintors italians. La figura de Crist, amb la corona d'espines al cap i abillada amb una túnica de rei, amb els braços oberts, recorda la seva pròpia figura a la creu, però amb una actitud majestàtica. Sobre un cúmulo de núvols, resta acompanyat per la seva mare, als seus peus i agenollada, representada amb nimbe i corona reial. Però Triadó fugí de la iconografia clàssica i representa Jesús sense l'estendard de la Resurrecció, el situa ressuscitant d'un panteó luxós d'estil Renaixement enlloc d'una tomba, i enlloc dels soldats, un àngel eleva al cel, les ànimes dels morts. Crist està envoltat, al darrera, per sis personatges, tres a l'esquerra i tres a la dreta. D'esquerra a dreta, i asseguts sobre cadires, representa un Sant Jordi amb armadura, nimbe i llança (al projecte inicial portava la creu enlloc de la llança), i el drac mort als seus peus; al costat, la verge amb una barca de pescador a les mans, símbol de la salvació i al seu costat un sant no identificat. A l'altra banda, un cavaller nibat i amb espasa al cinto, li presenta a Jesús una corona reial, en símbol de la seva divinitat terrenal i del seu adveniment com a Crist Rei; al costat, Santa Eulàlia amb una gran creu i per últim, Sant Francesc, l'únic agenollat. Al costat d'aquest sant, la paraula CHARITAS, dins d'una orla de foc. Tota la part de darrera està il·luminada pels raigs benèfics del sol. La decoració de les parets laterals, son continuació de

¹⁸ Actualment, part del revestiment ceràmic, per humitats i mala conservació, ha caigut a terra, i és més que probable, que tot desaparegui finalment si no es posa remei.

l'escena: les ànimes dels difunts que surten de la terra, del purgatori i s'elevan al cel, ànimes que arriben del mar per assistir-hi al miracle acompanyats d'arcàngels, ànimes de nens, joves, homes i dones, tots en pregaria i alçant les seves mirades al Crist Redentor (fig.4), i a sobre de cada una d'aquestes ànimes, una flama, com a designació de la seva salvació, de la purificació, de la saviesa interior que els hi portaran a l'enteniment de la resurrecció de Jesús, la flama de l'Esperit Sant, que a la paret de l'esquerra, un arcàngel porta el seu estendard. Al sostre, i continuant l'escena de les parets laterals, Triadó composà un Pantocràtor amb màndorla circular, tot envoltat del Tetramorfs i de 8 àngels músics, en una composició circular de tipus geomètric radial. Els evangelistes, als quatre costats cardinals i entre cadascú d'ells, dos àngels músics, que sumen en total 8. Tot un programa decoratiu destinat a salvar i redimir les ànimes dels difunts de la família Clapers Berenguer, que Triadó, seguint les ordres dels arquitectes, realitzà amb una gran força i un exquisit sentit de la composició decorativa.

Els projectes de Josep Triadó per a vitralls

En el procés de la nostra investigació, a hores d'ara, només hem pogut saber de tres aportacions de Josep Triadó vers a aquesta art aplicada, el vitrall decoratiu: la primera aportació, tot i que no està feta per a l'aplicació directa a un espai arquitectònic, sinó per a la presentació d'una peça a la *V Exposición Internacional de Arte de Barcelona*, celebrada l'any 1907, per part dels vitrallers Rigalt, Granell y Cia.; la segona, van ser dos vitralls executats pel vidrier Joan Vila i Valls, i fets, igualment que en el cas anterior, per la *V Exposición Internacional de Arte de Barcelona*, tot i que no tenim cap més referència; i la tercera aportació foren els dos vitralls per a la Cripta del Castell de Santa Florentina, que ja hem parlat.

***Sant Jordi, un vitrall de la casa Rigalt, Granell y Cia.*¹⁹**

La casa de vitralls artístics Rigalt, Granell y Cia. de Barcelona neix quan el nom social d'Antoni Rigalt y Cia. casa fundada el 1890 pel vitraller Antoni Rigalt i Blanch (1850-

¹⁹ Sobre el vitrall modernista hi ha molta bibliografia, i sobre la Casa Rigalt, Granell y Cia., casa vitrallera de Barcelona, una de les més importants, existeixen alguns estudis, sobre tot estudis de cada cas que portà a terme aquesta casa, tot i que encara resta per fer un estudi definitiu, degut a les dificultats en no conservar-se gaire documentació ni cap arxiu específic

1914) s'uneix l'any 1903 amb l'arquitecte Jeroni Ferran Granell i Manresa (1868-1931), fill de l'arquitecte Jeroni Granell i Mundet. A partir de llavors, aquesta empresa va col·laborar amb els més prestigiosos arquitectes catalans del període modernista com ara August Font i Carreras (1846-1924), Lluís Domènech i Montaner, Enric Sagnier Villavecchia (1858-1931) o Josep Puig i Cadafalch (1867-1957). Dins de la recuperació del gòtic català com una de les senyes d'identitat del Modernisme, entrà de ple el ressorgiment a Catalunya de la vitralleria, i amb ell, l'estudi de les tècniques aplicades i artístiques, durant aquest període d'esplendor. Gràcies a aquest estudi per part de vitrallers com els Amigó, el ressorgiment de la tècnica durant el premodernisme fou possible, i amb ella, els canvis formals que es produïren en canviar el concepte de vitrall gòtic religiós, per la seva utilització en les cases de la burgesia de fi de segle, amb Rigalt, Granell i Cia., arriben a l'excel·lència. Com remarca Núria Gil, "no és estrany, doncs, que aquesta empresa de vitralls esdevingués una de les més importants del sector, que va sobresortir especialment en el període modernista, moment en el qual va fer les creacions més importants. Rigalt, Granell y Cía., s'adequà, com moltes altres empreses d'arts decoratives, a les necessitats de l'època i produí vitralls per encàrrecs ben diversos: de temàtica religiosa als historicistes, al·legòrics, d'ornamentació vegetal i floral, etc. El destí dels seus vitralls, també resulta ben divers, tant per a arquitectures públiques o privades, com per a civils i religioses."²⁰

En el seu cas, tot i no tenir més constància d'aquest treball, en ser un taller molt poc documentat, hom pot pensar que Triadó fou un col·laborador assidu i al que tenien en bona consideració donat que fou el mateix Triadó qui dissenyà l'anunci comercial per a aquesta casa –anunci que no variaran fins molts anys després –, i feu l'ex-libris de Jeroni Granell. El fet és que, com aclareix Núria Gil, gairebé tota la documentació del taller resta perduda, i per això, en la majoria de les obres sortides d'aquest taller, es desconeixen els dibuixants dels projectes, donat que la casa contava, a més a més, amb

²⁰ Núria Gil, "L'art de la llum: vitralls modernistes", a *L'Institut Pere Mata de Reus*, Pragma Edicions, Reus, 2004, p.170.

dibuixants dintre el personal.²¹ Sigui com sigui, la casa Rigalt, Granell i Cía., com ja he dit, tenia en bona consideració l'art de Triadó, i va encarregar-li un dibuix per traspasar-lo a vidre, i exposar-lo a la *V Exposición Internacional de Barcelona*, de l'any 1906, tota una declaració de confiança vers el nostre artista.

El dibuix encarregat a Triadó representa un Sant Jordi. La peça, que es penjà a les parets de la sala dedicada a la "Sección Española", sala decorada, per cert, per Josep Triadó i que li va valdre com a premi la medalla de primera classe, és de gran format, la imatge de la qual, ens ha arribat a través de la premsa de l'època. La composició de l'escena i els personatges que es poden veure per la fotografia -Sant Jordi vencedor del drac mira amb delit la princesa Margarida, agenollada, que prega i li dóna les gràcies, després de veure's alliberada del monstre -, és la mateixa composició, disposició i dibuix que va fer per a l'ex-libris de Joseph Roig Buxeres, de 1902, llevat d'algunes diferències conceptuals i de mides que, obligat per la perspectiva i el gran format de la peça, havia de realitzar. El panel del vitrall presenta tres sanefes rectangulars a manera de marc de l'escena, amb decoracions vegetals sinuoses. Ja hem dit més amunt, que Triadó realitzà l'anunci comercial de la casa *Rigalt, Granell y Cía*. El caràcter modernista d'aquest anunci es un dels més reconeguts de Triadó i representa una mena d'al·legoria del vitrall en forma de dona abillada al gust medieval, asseguda sobre una butaca de fusta i dibuixant sobre un paper cargolat i damunt d'una taula d'estil gòtic amb l'escut d'Espanya, fent remarcar amb aquest símbol el lema "Proveedores de la Real Casa". Darrera la dona, un vitrall que relaciona l'activitat de l'empresa comercial i artística que es vol anunciar. Les decoracions que envolten el dibuix a tinta, les lletres gòtiques i el gust medieval, fan al·lusió a la recuperació de l'art gòtic i les tècniques del vitrall. L'altre element que Triadó feu en relació a aquesta empresa, fou l'ex-libris per a Jeroni F. Granell, un dels socis, i que comparteix moltes similituds conceptuals amb l'anunci de la casa dels vitrallers, i que fou fet l'any 1903. Com a l'anunci, una rosassa gòtica de vitralls serveix de fons i nimba la figura femenina del primer pla, una figura abillada al gust medieval nòrdic, que mira, amb mig somriure, a l'espectador, en el precís instant

²¹ Núria Gil, "Dissenys i dissenyadors de vitrall domèstic de la casa Rigalt, Granell i Cia.", *Espais interiors. Casa i Art*, (Rosa Creixell, Teresa-M. Sala, eds.), Universitat de Barcelona, 2007

en que alça la mirada del llibre que te a las mans. Tant l'anunci fet per a l'empresa dels vitrallers com aquest ex-libris, no és altra cosa sinó la reivindicació i plasmació de la nova sensibilitat neogòtica del modernisme que se sent atreta pels vitralls gòtics, de la mateixa manera que Triadó se sent especialment atret per l'arquitectura, la vestimenta i els professionals artesans de l'època gòtica i que tan bé va saber plasmar en els seus dibuixos al llarg de la seva carrera professional com a dibuixant, il·lustrador i projectista.